

השחיטה על היסוד והסובב כשרה כדין המזבח, וצפונם כשר לשחיטת קדשי קדשים.

אסור לכתחילה (גר"א; ערוך השולחן). ברמב"ם משמע, שמותר לשחוט לכתחילה קדשים קלים על גבי המזבח.

מערכה קלב. מקומה של המערכה השניה במזבח (נח,א-ב)

נמצא בצפון העזרה, ו"ארבע אמות מן הקרן" היינו, ארבע אמות מן הקרן שבתחתית המזבח, כלומר, קצהו התחתון: היסוד, הסובב, הקרן, והאמה המיועדת להליכת הכהנים. באופן זה, המערכה נמצאת מול האמה הצפונית ביותר בפתח ההיכל (שחמש אמות ממנו בצפון וחמש בדרום), ואין להרחיק את המערכה צפונה יותר, כי אז לא תהיה מול הפתח (וכך פירשו המפרש בתמיד כט, א והרא"ש שם).

מקום המערכה השניה – שיטת רבי זירא ורבי שרביא. המערכה רחוקה ד' אמות מן היסוד, והיא מול פתח ההיכל. זהו המקום הצפוני ביותר בו ניתן למקם אותה, מאחר שהמזבח עומד בצפון העזרה.

ב. דעת רב אדא בר אהבה: משנה זו סוברת שמחצית המזבח נמצאת בדרום, ו"ארבע אמות מן הקרן" היינו, ארבע אמות מהקרן שבראש המזבח, שהן שש אמות מקצהו התחתון. כוונת המשנה, שיש להרחיק לפחות ארבע אמות, כדי שהמערכה תהיה מול פתח האולם (שדינו, לפי פירוש זה, כהיכל), וניתן להרחיק את המערכה עד האמה העשרים ושש, שהיא כנגד קצהו הצפוני של פתח האולם. הריטב"א (יומא לג, א) כותב שפירוש זה מתיישב יותר בפשט הלשון "קרן", וכך אמנם פירשו הגר"א והתפארת ישראל את המשנה.

ר' זירא, על פי פירושו הנ"ל, מוכיח מן המשנה שר' יוסי סובר שכל המזבח בצפון. ראייה זו נובעת מהנחה, ששיטת

נאמר בתורה (ויקרא ו, ב): "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה" – זו מערכה גדולה, "ואש המזבח תוקד בו" – זו מערכה שניה של קטורת (יומא מה, א). על מערכה זו ניתנו גם בויכח לחם הפנים (תמיד פ"ב מ"ה). הסוגיה מבררת את המקום המדויק במזבח החיצון בו נעשית מערכה זו, וכן המקום המדויק במזבח החיצון שממנו יש לקחת ביום הכיפורים את הגחלים לקטורת המיוחדת שלפני ולפנים.

שיטת רבי יוסי: המערכה השניה סמוכה להיכל

הגמ' מביאה ברייתא: "ר' יוסי אומר: זה סימן: כל הניטל בפנים [בהיכל] לינתן בחוץ [בעזרה] – אינו נותן אלא בסמוך [להיכל] שאין לפנים [ממנו]. כל הניטל בחוץ לינתן לפנים – אינו ניטל אלא בסמוך שאין לפנים".

הגמ' מפרשת את דבריו, שיש שני דברים הניטלים מההיכל וניתנים בעזרה: א. שירי דם חטאות הפנימיות, עליהם נאמר במפורש (ויקרא ד, ז): "אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד", כלומר, היסוד המערבי, הסמוך ביותר להיכל. ב. בויכח הלבונה של לחם הפנים, הנקטרים על המזבח החיצון, ולא נאמר בתורה היכן בדיוק יוקטרו; ור' יוסי מחדש, שיש להקטירם בצדו המערבי של המזבח החיצון, בסמוך לפתח ההיכל, בדומה לשיריים.

כמו כן, יש שני דברים הניטלים מהעזרה וניתנים בהיכל: א. גחלים לקטורת ביום הכיפורים, עליהם נאמר (ויקרא טז, יב): "ולקח מלא המחטה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה'", כלומר, מהצד המערבי, כנגד פתח ההיכל. ב. גחלי הקטורת שבכל יום, שלא נאמר בתורה מהיכן ילקחו; ור' יוסי מחדש, שיש לקחתם מכנגד ההיכל, כדוגמת גחלי יום הכיפורים¹.

המשנה בתמיד וביאורה

במשנה בתמיד (ב, ה) נאמר: "בררו משם עצי תאנה יפין לסדר המערכה שניה לקטורת, מכנגד קרן מערבית דרומית, משוך מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות". הגמ' כאן מפרשת שמרחק זה מן הקרן נועד לקבוע את המערכה מול פתח ההיכל, כדברי ר' יוסי, והגמ' מציעה שני פירושים להסברת שיעור ארבע האמות:

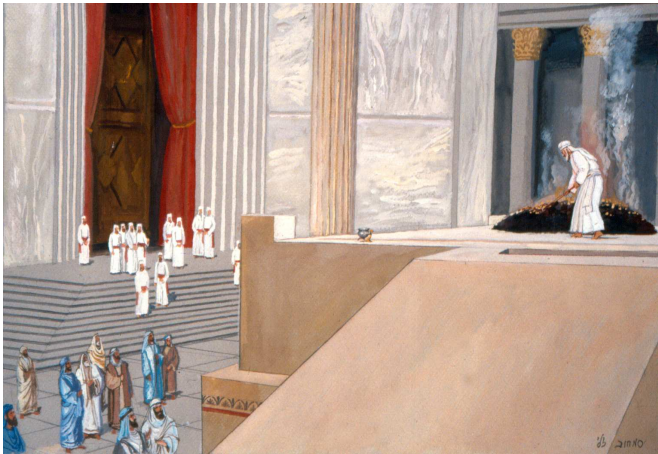
א. דעת ר' זירא ורב שרביא: משנה זו סוברת שכל המזבח

המערכה הרביעית לצד המערכה השניה. על מחלוקת זו ראה שערי היכל למסכת יומא, מערכה קד.

1. ניתן להבין מהגמ', שגחלי יום הכיפורים נלקחים מהמערכה השניה, וכך, אכן סובר הרמב"ם (הל' עבודת יו"כ ב, ה). ברם, רוב הראשונים סוברים, שהמערכה הרביעית המיוחדת ליום הכיפורים נועדה לצורך גחלים אלו, ולדעתם יש להניח את

כנגד הפתח בלבד, ו"מהאי גיסא ומהאי גיסא" היינו – של ארון הברית (יראים סי' תנג).

אולם המאירי שם כותב: "ושמא תאמר: לא יטול אלא מאותם הגחלים שלפני ה', ופירוש המקרא – מאותו צד שלפני ה'; לכך נאמר 'מעל המזבח', רוצה לומר מאיזה מקום שבו". מדבריו משתמע שלא ככל התירוץ הנ"ל, אלא מותר לכתחילה לקחת גחלים מכל מקום (וכן לשון רבנו אליקים שם: "מאי זה מקום שירצה"), ונראה שלדעתו הסוגיות חלוקות, וראה להלן בשיטת הרמב"ם.

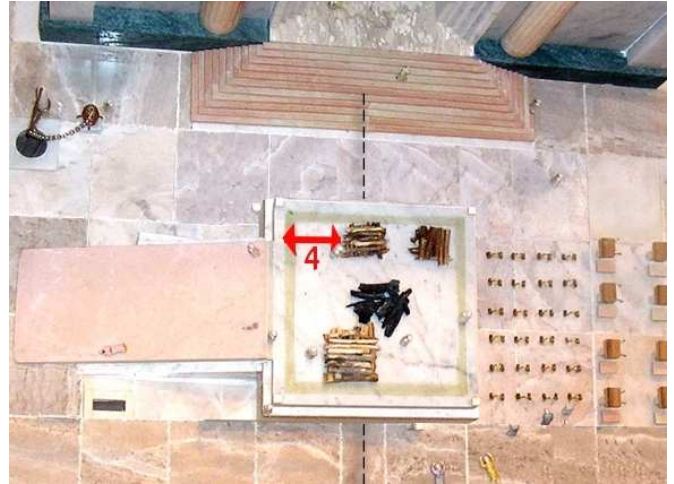
חתיית גחלי יום הכיפורים מן המערכה השניה. ביום הכיפורים קיימת קטורת נוספת בקדש הקדשים, והכהן הגדול חותה את גחליה מן המערכה השניה שבמערב המזבח, מול פתח ההיכל. קיימת סתירה, לכאורה, בין הסוגיות בשאלה האם כל הצד המערבי של המזבח כשר למערכה זו.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין ב,ח) כותב כלשון המשנה בתמיד: "מסדר מערכה שניה של קטורת מכנגד קרן מערבית דרומית, משוכה מן הקרן כלפי צפון ארבע אמות". לכאורה, הדבר אינו מתיישב עם מה שפסק (הל' בית הבחירה ה,טו) שרוב המזבח בדרום, ורק שבע אמות ממנו בצפון, ואם כן, על מנת שהמערכה תהיה כנגד הפתח ראוי היה להרחיקה מן הקרן לפחות שלוש עשרה אמות (אם האולם כהיכל)!⁴ כמו כן, בהל' עבודת יום הכיפורים (ד,א) כותב הרמב"ם: "ונוטל את המחיתה וחותרה בה אש מעל המזבח מן הסמוך למערב, שנאמר מעל המזבח מלפני ה'". הרמב"ם אינו מזכיר שצריך לקחת את הגחלים מכנגד הפתח דווקא⁵.

הר"י קורקוס (הל' תו"מ שם) עמד בקושיה זו, ולא תירץ. בלחם משנה (שם) כתב, שאמנם לדעת ר' יוסי המערכה צריכה להיות כנגד הפתח, אך חכמים אינם סוברים כן (ולא

ר' יוסי בעניין המקום הראוי למערכה אינה מוסכמת, ולכן הכרח לומר שהמשנה בתמיד היא דברי ר' יוסי. לעומת זאת רב שרביא ורב אדא בר אהבה סוברים, ששיטת ר' יוסי בעניין מקום המערכה מוסכמת (רש"י ד"ה ומשני לר' יהודה וד"ה ורב שרביא אמר), ולכן אין להוכיח שהמשנה בתמיד היא כר' יוסי דווקא, וללמוד ממנה מהי שיטתו בעניין מקום המזבח.

מקום המערכה השניה – שיטת רב אדא בר אהבה. המערכה רחוקה ד' אמות מהקרן שבראש המזבח, וכך המערכה מול פתח האולם. זהו המקום הדרומי ביותר שבו ניתן למקם אותה, מאחר שחצי מהמזבח בדרום.

הגמרא ביומא: כל הצד המערבי של המזבח כשר למערכה

הגמ' ביומא (מה,ב-מו,א) לומדת מן הכתוב לגבי גחלי יום הכיפורים: "מעל המזבח מלפני ה'", שמצד אחד, יש לקחת את הגחלים "מלפני ה'", ומאידך, המילים "מעל המזבח" מוסיפות גם "מהאי גיסא ומהאי גיסא". פשטות הגמ', שבאה להכשיר את כל הצד המערבי של המזבח, אפילו שלא כנגד פתח ההיכל², וזאת בניגוד, לכאורה, לסוגיה כאן, הלומדת את מקום המערכה השניה מגחלי יום הכיפורים, ומכאן שעליהם להיות מול פתח ההיכל, כפי שמבארת הגמ' לגבי מערכה זו.

כמה הסברים נאמרו על מנת ליישב את הסתירה: א. הגמ' ביומא מכשירה את צידי הפתח רק בדיעבד (תוספות כאן וביומא)³. ב. כאשר חלק מהמערכה נמצא כנגד הפתח – גם צידיה כשרים (תוס' ישנים מהדרו' לב שמח ותוס' הרא"ש ביומא, ופירשו כך בדעת רש"י). ג. המערכה כשרה

מדוע הוצרכה התורה ללמד שהדבר אינו מעכב, שהרי אדרבה, התורה באה ללמד שעל כל פנים הצד המערבי מעכב. לעומתו, בספר עבודת ישראל (קמ ע"ב) הבין בתוס' שהצד המערבי מעכב.

4. קושי דומה קיים גם בסמ"ג (מ"ע קצב, ולדעתו במ"ע קסג רוב המזבח בדרום) וכן במאירי (תמיד שם, ולדעתו ביומא טז,א רוב המזבח בדרום).

5. במים חיים (בתירוץ השני) כתב שכוונתו כנגד הפתח דווקא, וסמך על דבריו בהל' תמידין ומוספין הנ"ל באשר למקום מערכה זו; ותמוה, שכן לשיטתו אין זה כנגד הפתח, כאמור.

2. רש"י; רבנו חננאל; רבנו אליקים; ריטב"א; מאירי. רש"י והריטב"א מציינים את הצד המערבי דווקא, ואילו בשאר הראשונים אין הדבר ברור, בפרט במאירי, ראה לשונו להלן.

3. התוס' מתחבטים בשאלה, מה ההוה-אמינא שמקום המערכה מעכב, ומדבריהם עולה, שלגבי הגחלים לקטורת שבכל יום אין ספק שהמקום אינו מעכב, וכך מפורש בגמ' ביומא לג,א: "אי לא משכח עצים למערכה שניה, מי לא מעייל ממערכה גדולה?!". בפנים מאירות כאן מדייק מתוס', שאף ביום הכיפורים בדיעבד כל המזבח כשר, ולא רק הצד המערבי שלא כנגד הפתח, שאם לא כן לא היה מקום לקושייתם

סוברת שרוב המזבח בדרום (כפי שנפסק להלכה, על פי המשנה במידות), ואין חובה לקחת את הגחלים מכנגד הפתח דווקא (חזון איש, ליקוטים לזבחים צט, א, סק"ז; הר המוריה).

מדוע, אם כן, נקבע דווקא מרחק ד' אמות מן הקרן הדרום מערבית? משום שבצד המערבי זהו המקום הקרוב ביותר לכהן העולה בכבש. לפי זה, חישוב ד' האמות כולל את היסוד והסובב (זבחי אפרים; חזו"א; הר המוריה).

ככלל יש לומר, שנראה שדרכו של הרמב"ם לפסוק כסתמי המשניות, כל עוד אין ביניהן סתירה ברורה, גם אם הגמ' מעמידה אותן כדעות חלוקות⁹. לכן, מכיוון שהמשנה במידות מכריעה שהמזבח בדרום (ראה יומא טז, ושערי היכל למסכת יומא מערכה כד), ואילו המשנה בתמיד קובעת את המערכה השניה כסמוכה לדרום, יש לתאם ביניהן.

סיכום

דעת ר' יוסי, שיש להעמיד את המערכה השניה בצדו המערבי של המזבח, סמוך להיכל. בגמ' כאן מבואר, שיש להעמידה כנגד הפתח דווקא, ומשמע שלפי מסקנתה דברי ר' יוסי מוסכמים. המשנה בתמיד קובעת את מקום המערכה במרחק ארבע אמות מהקרן הדרום מערבית, והגמ' מפרשת זאת באופנים שונים, כך שהמערכה כנגד פתח היכל או האולם.

בגמ' ביומא נאמר, שגם צדי המזבח כשרים למערכה זו. יש אומרים, שכוונתה בדיעבד דווקא (תוס'), או שלפחות חלק מהמערכה יהיה כנגד הפתח (תוס' ישנים), או שכוונתה ל'צד' ביחס לארון, אך כנגד הפתח (יראים). במאירי משמע, שסוגיה זו חולקת על הסוגיה כאן.

הרמב"ם פוסק להלכה כמשנה בתמיד, למרות שלדעתו רוב המזבח בדרום. טעמו של דבר, שלדעתו אכן המערכה צריכה להיות במערב, אך לא כנגד הפתח דווקא, וראייתו מהסוגיה ביומא ומקורות נוספים. המקום המדויק, במרחק ד' אמות מהקרן, נקבע על פי קרבתו לכבש.

מקום המערכה אינו מעכב (יומא לג, א).

כפירוש רש"י הנ"ל, ופסק הרמב"ם כמותם⁶. כמה מפרשים מסבירים כעין זה אף בדעת ר' יוסי: הגמ' ביומא הנ"ל, שפשטה מורה שניתן לקחת גחלים מכל הצד המערבי, אף שלא כנגד הפתח, סוברת שר' יוסי הכשיר את כל הצד המערבי לעניין זה, ולא כסוגיה כאן. הרמב"ם פסק להלכה כסוגיה שם, משום שהיא מסתייעת מן התורת כהנים (אחרי מות פרק ג, ו-ז), שם נאמר: "מעל המזבח, יכול כולו? תלמוד לומר 'אשר לפני ה'", הא כיצד? **הסמוך למערב**... אמר רבי יוסי זה סימן...". משמע, שדי בכך שתהיה סמוכה למערב (הר המוריה, הל' תו"מ שם)⁷. כמו כן, המשנה בזבחים (מז, א) וביומא (נח, ב), האומרת ששיירי דם החטאות הפנימיות ניתנים "על יסוד מערבי", ללא ציון המקום שכנגד הפתח דווקא, מוכיחה שאין חובה לתת במקום המדויק הסמוך ביותר להיכל, אלא בצד המזבח הסמוך להיכל (זבח תודה, ריש פרק חמישי; זבחי אפרים כאן)⁸.

מקום המערכה השניה – שיטת הרמב"ם. רוב המזבח בדרום, והמערכה במרחק ארבע אמות מן היסוד, במקום הקרוב ביותר לכבש, למרות שאיננו כנגד פתח היכל והאולם.

יש מוסיפים, שאף הסוגיה בזבחים כאן סוברת כך: ר' יזרא הניח שכוונת ר' יוסי להנחה כנגד הפתח דווקא, ועל פי זה הוכיח שלדעתו המזבח בצפון. אולם רב אדא בר אהבה ורב שרביא אומרים, שאין ראייה שר' יוסי הוא בעל המשנה בתמיד, שכן סברה זו, שיש לקחת את הגחלים מסמוך להיכל, מוסכמת; וממילא יש לומר, שהמשנה בתמיד

מערכה קלג. קדושת האולם (נח, ב-נט, א)

מידות ד, ז). כך היה הדבר בבית המקדש בירושלים, בניגוד למשכן, שלא היה בו אולם, והכהנים נכנסו מחצר המשכן

8. בזבחי אפרים תולה את המחלוקת בגרסת הברייתא: בגמ' כאן נאמר "אינו ניטל אלא בסמוך שאין לפניו", כלומר, הקרוב ביותר האפשרי, כנגד הפתח. אולם בתוספתא (יומא ג, ז), ובתורת כהנים (אחרי מות שם) ובירושלמי (יומא פ"ה ה"ו) הנוסח: "הסמוך לפניו".

9. עיין שערי היכל למסכת יומא, מערכה סב הערה 9 ובהפניות שם ולהלן מערכה רמ.

הכניסה מהעזרה להיכל היתה דרך בנין ששימש כמבוא להיכל, ונקרא "אולם" (מלכים א ו, ג; משנה

6. בלחם משנה משמע, שלרבנן דר' יוסי ניתן לסדר את המערכה בכל מקום במזבח, וכך דעת הרמב"ם. בספר 'עבודה תמה' (דף טז-יז) האריך להקשות עליו, ורוב ככל קושייתו מתיישבות על פי דברי המפרשים להלן, שהרמב"ם מודה שיש להעמיד את המערכה במערב, אך לא כנגד הפתח דווקא.

7. כך גם לשון רש"י (ויקרא טז, ז): "מלפני ה' – מצד שלפני הפתח, והוא צד מערבי", ומשמע שכל הצד בכלל.